

ეკონომიკური მეცნიერების კრიზისი როგორც მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის ანარეკლი. მიდგომები და დაშვებები*

მედა შაფათავა

დოქტორანტი,

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო

magdamedea@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: გლობალური ეკონომიკური კრიზისი, ეკონომიკური მეცნიერებები, კრიპტოკორტრია, თვალსაზრისი

შესავალი

თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერება, როგორც ცალკე აღებული საზოგადოების გარეშე წარმოდგენილია. ეკონომიკას ქმნის საზოგადოება და თვითონ ეკონომიკა ურთიერთქმედებს საზოგადოების უწყვეტ მოთხოვნებთან. ამ ურთიერთქმედების ერთობლიობა განაპირობებს საზოგადოებისა და ეკონომიკის ერთდროულ მოქმედებას. ორივე შემადგენლის ურთიერთქმედებიდან გამომდინარე შეიქმნა ის მიმდინარე მდგომარეობა, რომლის გარკვეულ პერიოდში და გარკვეულ ვითარებათა სახეცვლილებების შედეგად მივიღეთ მოვლენა, სახელწოდებით კრიზისი.

ბუნებრივია, მსოფლიოს კრიზისული მდგომარეობის ფონზე შეუძლებელია, არსებობდეს დარგი, რომელშიც ეს კრიზისი არ ჰპოვებს ანარეკლს. უპირველესად, ეკონომიკური კრიზისი საკუთრივ თავისივე მეცნიერების წიაღში პოულობს ანარეკლს. პარადოქსალური და ამავდროულად, ბუნებრივია, რომ კრიზისის გამომწვევი მიზეზების შესწავლას და მათგან დასკვნის გამოტანას ხშირად წლები სჭირდება. როგორც ბუნებრივი მოვლენები ატარებს განმეორებით ხასიათს, კრიზისებიც მეორდება გარკვეული პერიოდის მანძილზე. ეს დაკავშირებულია კრიზისის ბუნებრიობის უჩვეულო მახასიათებელთან.

ეკონომიკაში სტატისტიკური მაჩვენებლები წარმოადგენენ მეცნიერული ჰიპოთეზების, გათვლების დაპროგნოზების საყრდენს. სამწუხაროდ, სწორედ სტატისტიკის მონაცემთა დამსახურებაა, რომ უამრავი მნიშვნელოვანი გამონაკლისი რჩება უგულებელყოფილი. გამონაკლისები მასობრივად არსად ფიქსირდება, ბუნებრივია, თავისი უმნიშვნელო რაოდენობრივი მაჩვენებლიდან გამომდინარე. მათი მნიშვნელობის უგულებელყოფით ჩნდება შეცდომები, რომლებსაც მივყავართ გარკვეულ კრიზისულ მდგომარეობამდე (მაგალითად, რომელიმე სისტემის გაუმართაობის ალბათობა აღებულია 1%-ის ფარგლებში და არც განიხილება მისი

გამოსწორების გეგმა; ეს გაუმართაობა კი იწვევს შესაბამისი პროცესის შეფერხებას და სხვ.).

პრობლემის არსი

დღევანდელ მსოფლიოში არ გამოითქმებოდა უამრავი სადავო აზრი კრიზისის თემაზე, ასევე ახალი პარადიგმების ძიების შესახებ მოსაზრებები, რომ არა არსებული კრიზისის გლობალური ხასიათი და მისი სიცოცხლისუნარიანობა, საკმაოდ ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე. 2008 წელს ვერავინ წარმოიდგენდა რომ საინვესტიციო ბანკი „ლიმან-ბრაზერსის“ დაშლა გამოიწვევდა დროში ამდენად გახანგრძლივებულ კრიზისულ მდგომარეობას პლანეტის მასშტაბით.

მსოფლიოს ამჟამინდელი გლობალიზაცია უნებურად ხელს უწყობს არა მხოლოდ ეკონომიკის გლობალიზაციას, არამედ კრიზისის პირობებში არსებული ხარვეზების წარმატებულ გავრცელებას, პრობლემების შეცდომებით გადაჭრის კოპირებას სხვადასხვა ქვეყნების მიერ. შედეგად ვღებულობთ კრიზისის ანარეკლურ გამოსახულებებს სხვადასხვა დარგში; უფრო კონკრეტულად კი მოცემულ შემთხვევაში ვსაუბრობთ ეკონომიკური მეცნიერების კრიზისზე. თუ წარმოსახვას მოვიშველიებთ, მსოფლიო ეკონომიკურ კრიზისის შედარება შესაძლებელია ავთვისებიან სიმსივნესთან, რომლის უჯრედები აქტიურად და მუდმივად ვრცელდება პრაქტიკულად ყველა ორგანოზე. ამ შემთხვევაში ეკონომიკური მეცნიერება წარმოჩნდება როგორც ეკონომიკის ცენტრალური და სიცოცხლის უზრუნველმყოფელი ორგანო. ამ ორგანოს სიცოცხლისუნარიანობას და გამართულ მუშაობას კი გარკვეული ქვეყნის წამყვანი ეკონომისტები უზრუნველყოფენ.

თემის მთავარ საკითხთან სამსჯელოდ, დასაშვებად შევცვალოთ დასმული პრობლემა და ეკონომიკური მეცნი-

* კვლევის შედეგები მოსმენილ იქნა I ეროვნულ სამეცნიერო კონფერენციაზე „ეკონომიკური მეცნიერების კრიზისი და ახალი პარადიგმების ძიება“

ერების მიმდინარე მდგომარეობა განვიხილოთ არა როგორც კრიზისული, არამედ როგორც რეალური, ბუნებრივი მოცემულობა. რა იგულისხმება ამ მოცემულობაში: თუ მიმდინარე მომენტში ნულოვან ჰიპოთეზად (ან ამოსავალ წერტილად) ავიღებთ არა ამჟამინდელ აღიარებულ კრიზისს ეკონომიკურ მეცნიერებაში, არამედ ამ მდგომარეობას განვიხილავთ როგორც ბუნებრივ მდგომარეობას.

როგორც აღვნიშნეთ, სტატისტიკა პრაქტიკულად უგულვებელყოფს გამონაკლისებს (როგორც ციფრობრივ მაჩვენებელში არამასობრივს). დასაშვებად შესაძლებელია პირობითად უგულვებელყოფთ კრიზისი (როგორც შედეგი) და პრობლემის გადაწყვეტის გზები მოვძებნოთ ამჟამინდელ მდგომარეობაში. არ დავარქვათ მას კრიზისული, არამედ ვუწოდოთ ჩვეულებრივი, ანუ ბუნებრივი.

თუ შევეცდებით, მოკლედ განვიხილოთ ეკონომიკური კრიზისი და მისი ანარეკლი ეკონომიკურ მეცნიერებაში, ლოგიკურად მივალთ დასკვნამდე, რომ არსებული კრიზისის მდგომარეობაში და წარმოსახვაში აღებულიკრიზისის „არ-არსებობის“ პირობებში (სხვა თანაბარ პირობებში), პრობლემების გადაჭრის გზები და სამოქმედო გეგმები პრაქტიკულად იდენტურია.

თავის ერთ-ერთ სტატიაში მსოფლიოს წამყვანი ნობელიანტი ეკონომისტი პოლ კრუგმანი გამოხატავს თავის შეხედულებას აშშ-ის მიმართ გამოხატულ ბრალდებაზე ამერიკულ „ჰულიგანიზმზე“. ამერიკას აკრიტიკებენ ინფლაციის ხელშეწყობაში ფულის დიდი მასის დაბეჭდვით. პროფესორი კრუგმანის პასუხი მარტივია. იგი ამტკიცებს, რომ კრიზისულ სიტუაციაშიც ისეთ სახელმწიფოებს, როგორებიცაა რუსეთი, ბრაზილია და ჩინეთი, ხელთ გააჩნიათ ინფლაციის შემასუსტებელი ინსტრუმენტები (Paul Krugman (2011). *Inflation and Economic Hooliganism. New York Times Magazine*, May, 11) ჩნდება კითხვა: თუ არსებობს მსგავსი ინსტრუმენტები, რატომ არ იყენებენ ქვეყნები მათ? თუ ამდენად მარტივია ინფლაციის შესუსტება, რატომ არ ვიყენებთ ამ ინსტრუმენტებს და მივდივართ სხვადასხვა ქვეყნებში სხვადასხვა გზით, მათ შორის ინფლაციის თარგეტირების ცნობილი გზით. გარდა ამისა, ჩნდება კითხვა, რომელსაც ამერიკელ ეკონომისტებს არავინ უბედავს: რატომ არ აიღო აშშ-მ საკუთარ თავზე პასუხისმგებლობა მსოფლიო კრიზისის წარმოქმნაში. მან არა მარტო არ აიღო ვალდებულება, არამედ გაამძაფრა სიტუაცია, როდესაც მსოფლიო გახანგრძლივებული კრიზისის ფონზე საკუთარი ვალუტის, ამერიკული დოლარის გაძლიერების პროცესი დაიწყო. ამან რეალურად დაამძიმა გლობალური ეკონომიკური სიტუაცია. მსოფლიოს უდიდესი მთლიანი შიგა პროდუქტის მქონე ქვეყანას არც ამჯერად აუღია პასუხისმგებლობა. მსოფლიოს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სარეზერვო ვალუტა კრიზისის საპირწონედ ძლიერდება მასზე დამოკიდებული ქვეყნების მიმართ.

პოლ კრუგმანისთვის კრიზისში გამოსავალი მარტივია: დასაქმება და კვლავაც დასაქმება.

არანაირი ამბიცია, შევედგავთ ნობელის პრემიის ლაურეატს მოცემულ ეტაპზე, არ გავგაჩნია. თუ არსებობს მსგავსი ქმედითი მექანიზმები, ნებისმიერი ქვეყანა გამოიყენება მათ და ინფლაციის მართვა იქნებოდა უმარტივესი. ამით უამრავი ეკონომიკური პრობლემა იქნებოდა მოგვარებული. თუმცა დავეთანხმობთ მის ბოლო სიტყვებს, რომლებიც კრიზისთან ბრძოლის უმთავრესი რეცეპტია: ეკონომიკური პოლიტიკა უნდა ზრუნავდეს დასაქმებაზე.

სხვა გამოსავალს არც ხელოვნურ, არც მართვად, არც ბუნებრივი კრიზისული მდგომარეობიდან ვერ ვივარაუდებთ. სამუშაო ადგილები წარმოების და მომსახურების გარეშე არ წარმოიქმნება, მაშასადამე, უმთავრესი ამოცანა წარმოების და მომსახურების მოცულობის ზრდაა.

თუ უგულვებელყოფთ ატომურ და კოსმოსურ პოტენციალს, რომლებითაც გარკვეული ქვეყნები კონკურენციის გარეშე პირობებში იმყოფებიან და საკმაოდ ეფექტიანად სარგებლობენ ამ მოცემულობით ეკონომიკური პროცესების პოლიტიკურ ჭრილში გადასატანად, ყველა ქვეყნის ეკონომიკა ცოცხალია და ყველა ქვეყანას აქვს შანსი, ჩადგეს მაღალგანვითარებული, მაღალი ტექნოლოგიების მწარმოებელი ქვეყნების რიგში. განვიხილოთ, რა გამოსავალის მოძებნაა შესაძლებელი მსგავს სიტუაციაში.

ზემოთ ვახსენეთ ინფლაციის თარგეტირების მაგალითი, რომლის გამოყენებაც დღევანდელი ეკონომიკური მდგომარეობის პირობებში საქართველოში რეალურად განპირობებულია არა ეკონომიკური მეცნიერების კარნახით, არამედ მარტივად სხვა ქვეყნების გამოცდილების გადმოტანით, რაც, ბუნებრივია, არასწორია. იმპორტ-ექსპორტის მკვეთრად უარყოფითი ბალანსის პირობებში, როდესაც იმპორტი ბევრად აჭარბებს ექსპორტს და ინფლაცია ავტომატურად იმპორტირებულია უცხო ქვეყნებიდან შემოსული საქონლის წყალობით, ინფლაციის თარგეტირება არ წარმოადგენს გონიერ გადაწყვეტილებას და გზას (Paul Krugman (2011). *Inflation and Economic Hooliganism. New York Times Magazine*, May,11). ნებისმიერ ვითარებაში, თუნდაც უკვე ნახსენები ამერიკული დოლარის გაძლიერების პირობებში, გვემიურად დასახული ინფლაციის მიზნობრივი მაჩვენებელი მკვეთრად გადახრილი იქნება ქვეყნისათვის სასურველი მაჩვენებლისგან.

გავიხსენოთ, რომ გაცხადებულ კრიზისთან პარალელურად იქმნება კრიპტოვალუტა, რომლის ოპერირება სრულებით გაუმჭვირვალეა და გაურკვეველია მისი სამომავლო ბედი. თუმცა კრიპტოვალუტის წარმოშობამ მოგვცა ნაწილობრივ პოზიტიური და ნათელი მაგალითი, რომ ნებისმიერ განვითარებად და ეკონომიკურად სუსტ ქვეყანას, როგორც საქართველო, აქვს შანსი მოხვდეს სრულებით ახალი პროდუქტის და ინოვაციური სფეროს ლიდერი. გლობალურად

გამოცხადებული კრიზისის დროს ჩვენი ქვეყანა ლიდერობს კრიპტოვალუტის მაინინგის ბაზარზე. სამწუხაროდ, ეს სფერო ჯერ ისევ რეგულირებადი არაა და არ გაგვაჩნია ზუსტი სტატისტიკური მონაცემები საქართველოს პოზიციების თაობაზე, თუმცა აღიარებულია, რომ საქართველო ლიდერია ამ ბაზარზე.

გლობალური კრიზისის არსებობის პირობებში საინტერესოა ყურადღების მიქცევა ყველაზე ნათელ მაგალითზე ორი უდიდესი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებს შორის არსებულ დაძაბულობაზე და მის ანალიზზე. კერძოდ, აშშ-ის პრეზიდენტი, დონალდ ტრამპი უკანასკნელ პერიოდში ზრდის ტარიფებს ჩინურ ფოლადასა და ალუმინზე. ვარაუდობენ აგრეთვე ტარიფების გაზრდას სხვადასხვა ტელეკომუნიკაციების ტექნოლოგიებზე (https://www.project-syndicate.org/commentary/trump-china-avoiding-trade-war-by-shang-jin-wei-2018-03?utm_source=Project%20Syndicate%20Newsletter&utm_campaign=2e12931ef4-sunday-newsletter_25_3_2018&utm_medium=email&utm_term=0_73bad5b7d8-2e12931ef4-93567601&barrier=accesspaylog)

ეს იმ პირობებში, როდესაც ჩინეთის იმპორტი აშშ-ში 2016 წელს შეადგენდა მთლიანი იმპორტის 21,1%-ს, ის აშშ-ის უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორია \$578,2 მილიარდიანი საქონლის სავაჭრო ბრუნვით 2016 წელს. აქედან საქონლის ექსპორტი შეადგენდა \$115,6 მილიარდს, ხოლო საქონლის იმპორტი – \$462,6 მილიარდს. აშშ-ს სავაჭრო დეფიციტი ჩინეთთან შეადგენდა \$347,0 მილიარდს (<https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/peoples-republic-china>).

ერთობ დამაფიქრებელია დონალდ ტრამპის ეს ნაბიჯი. ლოგიკურად, თუ ჩინეთი აშშ-თვის უმსხვილესი მიმწოდებელია, აშშ-ში ის საწარმოები, რომლებიც პროდუქციის საწარმოებლად იყენებენ ალუმინს და ფოლადას, იძულებული იქნებიან, ისარგებლონ ადგილობრივ ბაზარზე ბუნებრივად გაძვირებული ნედლეულით, რაც გაზრდის პროდუქციის ფასს. თუმცა მეორე მხრივ, არსებობს ერთი პოზიტიური მახასიათებელი. კერძოდ, ის, რომ გაზრდილი კონკურენციის პირობებში ჩინური კომპანიები იძულებული გახდებიან, დაიწყონ ახალი ტექნოლოგიების და უფრო ეკონომიური მასალების ძიება, რაც, თავისთავად, საწარმოო სფეროს განვითარებას გამოიწვევს. აქედან გამომდინარე, ტარიფების გაზრდას მედლივით ორი მხარე აქვს.

არ აეჩქარდებით დასკვნების გამოტანაში, როდესაც გადმოვინაცვლებთ საქართველოს მოკრძალებულ მაგალითზე.

გამომდინარე იქიდან, რომ საქართველოს ეკონომიკა მოცემულ ეტაპზე წარმოადგენს ღია ტიპის ეკონომიკას, ჩვენ არ ვართ დაზღვეულები იმ უამრავი რისკისგან, რასაც ამ ტიპის ეკონომიკა გულისხმობს.

მოცემულ აღწერილობაში რისკებში იგულისხმება დროის ის პერიოდი, რომლის განმავლობაშიც საქართველო გააგრძე-

ლებს სხვა ქვეყნებში წარმოებული პროდუქციის მოხმარებას და ამავდროულად გაზრდის ადგილობრივ წარმოებას და ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა-განვითარებას. აი, ამ წერტილიდან იწყება ეკონომიკური კრიზისის არეკვლა ეკონომიკური მეცნიერების მიერ.

უპირველესად ხაზგასასმელია ნეგატიური სავაჭრო სავაჭრო სალდო, რომელმაც 2018 წლის იანვარი-მაისის მონაცემებით შეადგინა -2326,2 მილიონი აშშ დოლარი (www.geostat.ge)

იმპორტირებული პროდუქცია აყალიბებს მოხმარების უმრავლესობის წარმოდგენას ხარისხზე. საქართველოში წარმოების უმთავრესი მიზანია, ტექნოლოგიურად და ხარისხობრივად გაუთანაბრდეს მსოფლიოს ბაზარზე წარმოებული პროდუქციის ხარისხს. ეს არასოდეს მოხდება, თუ ჩვენი ქვეყნის შიგნით არსებული საწარმოო ტექნოლოგიები, წარმოებული საქონელი და მომსახურება არ დაეწევა მსოფლიო სტანდარტს. ძნელად შეგვიძლია, დავასახელოთ პროდუქცია, რომლის ხარისხი უტოლდება მსოფლიო ბაზარზე მოთხოვნილ სტანდარტს. ხელშესახებად შედარებით კარგი შედეგებია მომსახურების სფეროში, რაც გამომდინარეობს ქართული მენტალიტეტიდან და ბუნებრივ მოცემულობას წარმოადგენს. რა თქმა უნდა, ეს შესაბამისად დადებითად აისახება მთლიან შიგა პროდუქტზე.

არსებული მოცემულობიდან უნდა გავერკვიოთ, რამდენად მართებულია დღეს ეკონომიკური მეცნიერების კრიზისზე საუბარი? ყველაზე ნათელი მაგალითისათვის გადავიტანოთ ყურადღება და აქცენტი საქართველოზე. არსებობს თუ არა მოთხოვნა თვითონ ეკონომიკურ მეცნიერებაზე დღევანდელ ქართულ რეალობაში თუ მხოლოდ პრაქტიკულ, ეკონომიკურობის მხვრივ ოპტიმალურ და სწრაფ შედეგებზე ორიენტირებულ მოდელზე გადატანის სრული აქცენტები და მთლიანი მეცნიერება აგებულია პრაქტიკული შეცდომების გასწორებაზე.

დადებითი შედეგის ძიების მხრივ საქართველოს წიაღში არსებულ ეკონომიკურ მეცნიერებას კრიზისის საპასუხოდ უფრო მართებული იქნებოდა თეორიული ვუწოდოთ, ვინაიდან მისი პრაქტიკული გამოყენება სრული სახით არ ხორციელდება. თეორიები, რომლებსაც ჩვენ ყურადღებით ვაკვირდებით და ვცდილობთ, გავზომოთ სტატისტიკურ მაჩვენებლებში, ვერ დაახასიათებს მთლიან სურათს, ვერ დააფიქსირებს იმ სუსტ ტენდენციებს, რომლებიც შესაძლოა ან უმძიმესი შედეგის, ან პირიქით, გაუმჯობესების ინდიკატორებად მოგვევლინოს. შესაძლოა, ეს გამომდინარეობს იქიდან, რომ ხდება ეკონომიკური პროცესების წარმართვის გზების კოპირება სხვადასხვა ქვეყნების გამოცდილებით. მოკრძალებულად რომ მივუდგეთ საკითხს, უფრო მართებული იქნებოდა. ქართული რეალობის ლოგიკაზე, უკვე არსებული შეცდომების ჩასწორებასა და ბაზარზე არსებული ტენდენციების ფხიზელი ანალიზის საფუძველზე, შექმნილიყო უნიკალური, მოქნილი

და ცვლილებებზე მორგებული მოდელი. შესაძლოა, ეკონომიკურ სისტემაში არის პოტენციალი, მსგავსი მოდერნიზაცია განხორციელდეს. დავაკვირდეთ ტენდენციებს და შევეცადოთ, მიუკერძოებლად შევაფასოთ.

კრიზისი, როგორც დაავადება, მსოფლიო გლობალიზაციის და ჩვენი ქვეყნის ღია ეკონომიკის პირობებში, აბსოლუტურად მოდებულია მთელს მსოფლიოს და სტატისტიკურად ასახულია ყველა მონაცემში. თუმცა არც ერთი წუთით ეკონომიკა, როგორც ცოცხალი ორგანიზმი, არ წყვეტს თავის სიცოცხლეს. გლობალურად მსოფლიოს წამყვანი ეკონომისტები პესიმისტურად ვარაუდობენ, რომ პლანეტის წამყვანი ქვეყნების ეკონომიკური მონაცემები არასოდეს გაუთანაბრდება კრიზისამდე არსებულს. აქედან გამომდინარეობს ბუნებრივი დასკვნა: უფრო მართებული ხომ არ იქნებოდა, შევევოთ არსებულ მოცემულობას და ვალია-როთ იგი ბუნებრივად და გავასანგრძლივოთ ეკონომიკის გაჯანსაღება-გაუმჯობესების პროცესების დინამიკურობა.

უკანასკნელ პერიოდში საქართველომ ხელი მოაწერა თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ ღრმა და ყოვლისმომცველ შეთანხმებას ევროკავშირთან (DCFTA), თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებას ჩინეთთან, თურქეთთან, შვეიცარიასთან, ნორვეგიასთან, ისლანდიასთან, ლიხტენშტეინთან და დსთ-ს რიგ ქვეყნებთან.

ქვეყანაში ჩატარდა აბრეშუმის გზის რიგით მეორე ფორუმი, რომელიც იმედისმომცემია არა მარტო ჩვენი ქვეყნის, არამედ მთელი რეგიონის, საქართველოსა და აღმოსავლეთის გლობალური ურთიერთობების გაღრმავებისათვის. ეს ყველაფერი ერთობლიობაში წარმოადგენს უახლეს ეკონომიკურ ისტორიას და წინსვლას ეკონომიკური მეცნიერებისათვის.

როგორც არასოდეს, საქართველოს მისწრაფება ნატოს ალიანსში გასაერთიანებლად უახლოვდება რეალობას. ეს იქნება უძლიერესი ბიძგი ეკონომიკური განვითარებისათვის. წარმოიქმნება შესაბამისი თეორიული კონსტრუქციები და რეკომენდაციები. მათგან ზოგიერთი იქნება წარმატების მომტანი, ხოლო ზოგიერთიც იქნება წარუმატებელი. ყოველი ცდა, წარმატებული თუ წარუმატებელი, გამოცდილების და გარკვეული შედეგის მომცემი გამოდგება.

მიდგომა და დაშვებები

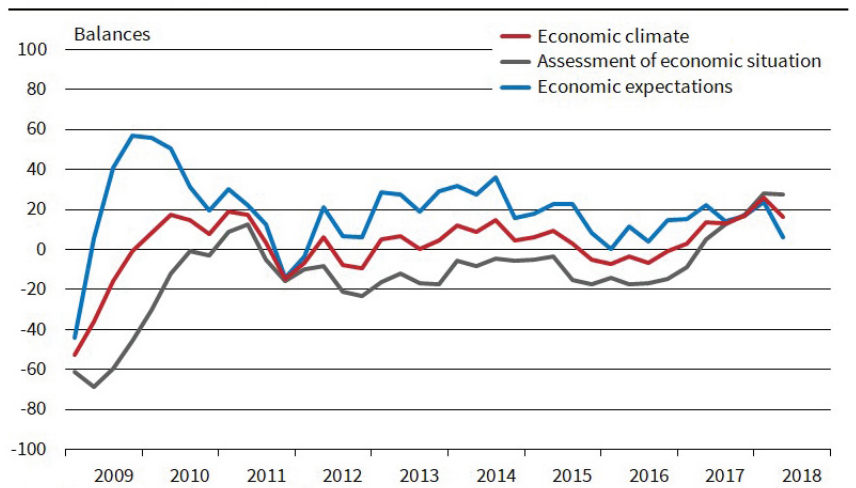
ყველაზე დიდი პრობლემა და ამავდროულად შედარებითი თავისუფლება შეფასების მხრივ ეკონომიკურ მეცნიერებაში მდგომარეობს იმაში, რომ ეკონომიკა არ არის ზუსტი მეცნიერება. ჩვენ გავაჩნია

მისი ინდიკატორების გაზომვის მეთოდები, მაგალითად, სტატისტიკა და მათემატიკური მოდელები, რომელთა გამოყენებით შესაძლებელია პროგნოზირება, თუმცა ზუსტი, წინასწარ გათვლილი შედეგის მიღება შეუძლებელია. ეკონომისტებს არ გააჩნიათ ზუსტი ინსტრუმენტი, ხელსაწყო, მორგებული ფორმულა, რომ ესა თუ ის არასასურველი ხარვეზი მომენტალურად დააფიქსირონ და დაუყოვნებლივ აღმოფხვრან. აქედან გამომდინარე, გაუთავებელი საუბარი მსოფლიო კრიზისზე, რომელიც პროგნოზირებული არ იყო და 2008 წლიდან მოყოლებული აჩრდილად დაჰყვება მსოფლიოს ნებისმიერ ქვეყანას, გაუმართლებელია. შესაძლოა, 2008 წლის კრიზისი გარკვეული ციკლის კანონზომიერ დასრულებად მოგვევლინა და მან პირიქით, მისცა ბიძგი ახალ განვითარებას და ახალ შეხედულებებს ეკონომიკური მოველენების პროგნოზირებაზე.

2008 წლის სექტემბერში „ლემანბრაზერის“, მსოფლიოს ერთ-ერთი უმსხვილესი საინვესტიციო ბანკის გაკოტრების შემდეგ, შეთავაზებულ იქნა უამრავი გეგმა და მასტიმულირებელი პაკეტები, თუმცა ვერც ერთმა ვერ შეაბრუნა პროცესი. ბოლო ათი წლის მანძილზე მსოფლიოს წამყვანი ეკონომისტები და მსოფლიოს პოლიტიკოსებიც ცდილობენ, გამოიყენონ თავიანთი საუკეთესო რესურსი კრიზისის რეცესიის დასამარცხებლად. თუმცა მისი ნეგატიური შედეგები ბოლომდე არაა აღმოფხვრილი. უარესიც, დაიძაბა ორი უდიდესი ეკონომიკის - აშშ-სა და ჩინეთის მქონე ქვეყნებს შორის ურთიერთობა. მსოფლიო ეკონომიკური კლიმატის ინდიკატორი მეორე კვარტალში 26,0 მაჩვენებლიდან დაეცა 16,5-მდე პირველი კვარტლის მიმართ (https://www.ce-sifo-group.de/DocDL/WES_2_18.pdf) და ექსპერტთა სა-

დავაკვირდეთ მსოფლიო ეკონომიკური კლიმატის შეფასებას. აქ მოცემული მრუდის მიხედვით პროცესი აბსოლუტურად უწყვეტია და მოქმედება არ ჩერდება.

ifo World Economic Climate

Source: Ifo World Economic Survey (WES) II/2018. © Ifo Institute

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები

მლნ. აშშ დოლარი

წელი	სულ	I კვ	II კვ	III კვ	IV კვ
2005	452.8	88.6	104.8	79.6	179.7
2006	1 171.2	145.2	318.0	332.4	375.5
2007	1 752.6	330.8	366.5	468.9	586.4
2008	1 569.7	539.5	605.4	134.9	290.0
2009	664.2	113.3	177.1	179.0	194.8
2010	845.1	176.1	211.4	236.4	221.2
2011	1 129.9	222.5	270.9	306.8	329.6
2012	1 022.9	295.5	246.8	219.5	261.2
2013	1 020.6	290.4	216.4	265.8	248.0
2014	1 818.0	326.7	209.7	740.6	541.0
2015	1 652.5	335.0	483.0	504.1	330.5
2016	1 602.9	408.0	414.6	517.1	263.1
2017*	1 861.9	416.4	347.7	600.4	497.4
2018*	279.3	279.3			

* წინასწარი მონაცემები

მომავლო შეფასებები და პროგნოზები უფრო პესიმისტურ ხასიათს ატარებენ.

როგორც აღვნიშნეთ, არაერთი ეკონომისტის ვარაუდის თანახმად, ეკონომიკური მაჩვენებლები არასოდეს დაუბრუნდება 2008 წლამდე არსებულ მაჩვენებლებს, თუმცა ჩვენი ქვეყნის მასშტაბით ციფრები მეტყველებენ საპირისპიროდ. გადავხედოთ საქართველოს მაგალითს თუნდაც პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მაგალითზე:

თუ ჩვენ ვამტკიცებთ, რომ ქვეყანაში კრიზისია, რატომ შემოედინება ქვეყანაში ინვესტიციები მზარდი ტენდენციით.

სად არის რეალურად პრობლემა. სავარაუდოდ, ცნობიერებაში და არსებული მდგომარეობის მცდარ და გლობალურად თავსმობვეულ აღქმაში.

2018 წლის და ვოსის ერთ-ერთ ყველაზე გავლენიან საერთაშორისო ეკონომიკურ ფორუმზე ამაყად იქნა გაცხადებული, რომ ვიმყოფებით „გვირაბის ბოლოში“ და „სავარაუდოდ“ კრიზისი მალე დასრულდება, (www.weforum.org) თუმცა ვერცერთი ეკონომისტი, ვერცერთი მეცნიერი ვერ გვაძლევს ზუსტ თარიღს და ზუსტ ქვეყანას, რომლიდანაც დაიწყება ეკონომიკური კრიზისის დასასრულ-

კრიპტოვალუტის ბაზრის კაპიტალიზაცია 19.06.2018 მდგომარეობით

NAME	MARKET CAP	PRICE	VOLUME	CHG%(24H)
Bitcoin (BTC)	\$115,040,000,000	\$6,726.23	\$2,535,860,000	-0.01%
Ethereum (ETH)	\$53,514,300,000	\$534.19	\$831,758,000	3.3%
Ripple (XRP)	\$20,842,200,000	\$0.5441	\$168,254,000	0.63%
Bitcoin Cash	\$15,383,600,000	\$894.78	\$286,534,000	0.92%
EOS (EOS)	\$10,590,000,000	\$10.59	\$576,302,000	-0.84%
Litecoin (LTC)	\$5,609,820,000	\$98.33	\$200,159,000	-1.18%
Tronix (TRX)	\$4,854,000,000	\$0.04854	\$192,786,000	7.01%
Stellar (XLM)	\$4,348,870,000	\$0.2337	\$24,143,800	-0.72%
Cardano (ADA)	\$4,259,820,000	\$0.1643	\$70,534,500	-0.96%
Dentacoin (DCN)	\$3,689,290,000	\$0.000461161	\$28,161.6	-5.43%

ლი და კონკრეტულად რომელი მოვლენა მოგვევლინება კრიზისის გადამჭრელ ამოხსნად. ამგვარი ხასიათის განცხადებების მიუხედავად, ეკონომიკური განვითარება სახეზეა. პარალელურადვე, ვკითხულობთ უამრავი ექსპერტის მოსაზრებებს, რომ ჩვენ ვუახლოვდებით უმძიმეს კრიზისს, რომელიც შეუდარებლად უფრო ძლიერი და დამანგრეველი იქნება მსოფლიოსთვის, ვიდრე ეს იყო 2008 წელს (Mark Kolakowski | January 15, 2018; 5 Global Risks That Could Hammer Stocks in 2018) ეკონომისტების ნაწილი ამ კრიზისის წარმოშობის მიზეზად სწორედ კრიპტოვალუტის რთულად პროგნოზირებად ხასიათს, ამ სფეროში უზარმაზარი ინვესტიციების ჩადებას და კრიპტოვალუტის ბაზრის უპრეცედენტოდ მზარდ კაპიტალიზაციას ასახელებს. საყურადღებოა მოცემული თარიღისთვის პირველ ათეულში მყოფი კრიპტოვალუტის კაპიტალიზაციის ციფრები. სახეზეა ურეცედენტო მონაცემები:

თუ ბაზარი განიცდის კრიზისს, მაშინ რატომ ხდება სრულებით ახალი, ენიგმატური და ანონიმური პირის მიერ შექმნილი პროდუქტის პლატფორმაზე ამდენად გლობალური მოვლენის ასემზარდად და შეუფერხებლად განვითარება? ეს ხდება იმ ფონზე, როდესაც უმეტესობა ქვეყანაში ეს ახალი პროდუქტი და უპრეცედენტო კაპიტალიზაციის მქონე მონსტრი, წოდებული ვირტუალურ ვალუტად და მისი ბაზარი პრაქტიკულად უმართავი და არარეგულირებადია. ეს ადასტურებს ვერსიას, რომ შესაძლოა, არსებობდეს მოვლენა, რომელსაც არ აქცევენ არანაირ ჩარჩოში დროებით მაინც, თუმცა იგი ყველა დაბრკოლების და უარყოფითი პროგნოზების/შეფასებების მიუხედავად, უპრეცედენტო სიდიდის მასშტაბებით ვითარდება.

კრიზისის შესახებ საყოველთაო ისტერიული განცხადებების ფონზე ეს საკმაოდ დამაფიქრებელი მოვლენაა და ეკონომიკურ სისტემაში გაურკვეველი „უცხო სხეული“ (უხეშად რომ დავარქვათ), რომელზეც ჯერ ისევ ცალსახად, მარტივად და მკაფიოდ ვერც დადებით, ვერც უარყოფით პროგნოზს ვერ გავაკეთებთ.

ხომ შესაძლებელია, რომ კრიპტოვალუტა შეიქმნა მოცემული კრიზისის შთანთქმისათვის და იგი მიგვიყვანს ახალ, ბევრად უფრო მასშტაბურ კრიზისამდე? ან პირიქით, შესაძლებელია, რომ ყველა აღიარებული რისკის და გამოცანის მიუხედავად, კრიპტოვალუტა მოგვევლინება „დასნეულებული“ ეკონომიკის განმჯანსაღებლად და იგი გლობალურ ეკონომიკას რბილად გადაიყვანს დაცულ სივრცეში, რომელიც სრულებით ახალ წესებზე იქნება აგებული.

პარალელურად ჩნდება კიდევ ერთი ვერსია: შესაძლებელია, რომ კრიპტოვალუტა შეიქმნა როგორც ალტერნატივა სრული დეფოლტის გზაზე და რეალურად არანაირი კრიზისი არარსებობს და არსებობს მხოლოდ დაფარული საფრთხე, რომელიც კრიპტოვალუტის ვირტუალურ, თუმცა უკვე მრავალფეროვან სივრცეში კონკურენციის გარეშე

არსებულ პირობებში ვითარდება იმისათვის, რომ მსოფლიოს ეკონომიკა თავის სასარგებლოდ დაარეგულიროს.

ფაქტია, რომ მოცემულ მომენტში ცალსახა პასუხი არ გავაჩნია.

ეკონომიკური მეცნიერების კრიზისის შეფასება

დავუბრუნდეთ ეკონომიკური მეცნიერების კრიზისის საკითხს.

ეკონომიკური მეცნიერება, როგორც თეორია, მკვეთრად გამოხატულად არ წარმოადგენს რეალურ იარაღს, რომელსაც ძალუძს, ზეგავლენა მოახდინოს პრაქტიკულ და ცოცხალ ეკონომიკაზე, როგორც მუდმივად ცვალებად ორგანიზმზე. ეკონომიკური მეცნიერების როლი არის მხოლოდ პროგნოზირება და სწორი გათვლების წარმოება. უკვე არსებული შედეგების გათვლების და არა სამომავლოსი, ვინაიდან ამ მეცნიერებაში ჩვენ შეგვიძლია მხოლოდ ეკონომიკური მოვლენების განვითარების პროგნოზი ვიწინასწარმეტყველოთ და არა ციფრობრივ მაჩვენებლებში მოცემული შედეგი.

ამ დაშვებიდან გამომდინარე, შეგვიძლია თუ არა დავუბრუნდეთ იმის მტკიცებას, რომ ეკონომიკური მეცნიერება კრიზისშია? რა თქმა უნდა – არა. არარსებობს მეცნიერების კრიზისი. არსებობს გაცხადებული თეორიების პრაქტიკაში გადატანისას ცოცხალი ორგანიზმის – ეკონომიკის რეაგირების გარკვეული მოულოდნელი შედეგები, რომლებსაც, როგორც ზემოთ ვახსენეთ, ვერცერთი სტატისტიკური ცხრილი ვერ ასახავს ზუსტ გამოსახულებაში. ზუსტად ეს მოულოდნელი შედეგები იგულისხმება იმ გამონაკლისებში, რომლებიც სტატისტიკურ გათვლებში ხშირად უგულებელყოფილია. თუმცა ეს არ გვაძლევს საფუძველს ვაცხადოთ, რომ მეცნიერება კრიზისშია და ვეძიოთ ამ კრიზისიდან გამოსვლის გზები. ორივე შემთხვევაში გამოსავალი ერთია: მუშაობა, დაკვირვება, კვლევა და ისევ და ისევ გათვლა. გათვლა წინასწარ, პროგნოზირება და შემდგომ უკვე რეალურ შედეგთან შედარება სამომავლო შეცდომების გასაანალიზებლად და თავიდან ასაცილებლად.

ეკონომიკა ითხოვს ციფრებს, სიზუსტეს, ბალანსს, გლობალურ გამჭვირვალობას, მაგრამ სამწუხაროდ, დღევანდელ მსოფლიო ეკონომიკაში არსებობს გაცხადებული გარკვეული ორმაგი სტანდარტი, სადაც დაშვებულია ანონიმური პირის (ან პირების) მიერ ახალი პროდუქტის (გლობალური პროექტის) – კრიპტოვალუტის შექმნა და ეს პროდუქტი პრაქტიკულად არ ექვემდებარება მსოფლიოს სტანდარტების შესაბამისად აღიარებულ რეგულაციებს. ამავდროულად პარალელურ რეჟიმში კი ყველა ქვეყანა ვალდებულია, არეგულიროს სახელმწიფო ვალუტა და მასთან დაკავშირებული ოპერაციები. რა თქმა უნდა, სახეზეა ორმაგი სტანდარტი, რომელიც ჯერ ისევ

გაურკვეველია, ვის სასარგებლოდ მუშაობს და იმუშავებს სამომავლოდ.

დასკვნა

ეკონომიკური მეცნიერების კრიზისის აღიარება იქნებოდა დასაშვები, თუ უშუალოდ ეკონომიკური პროცესები განიცდიდნენ დაკნინებას და სტაგნაციას. შეუძლებელია საუბარი, რომ 2008 წლიდან მოყოლებული გლობალური კრიზისის პირობებში ეკონომიკური მეცნიერება კრიზისულ მდგომარეობაშია. თუ გადავხედავთ ქართველი ეკონომისტების მოღვაწეობას, ნათლად დავინახავთ, რომ მეცნიერული მუშაობა არ დაკნინებულა, პირიქით, კრიზისმა ხელი შეუწყო ბიძგებს, გაუმჯობესებულყოფიერ მუშაობა მისი შესწავლის კუთხით და ყველა სფერო მობილიზებულია წინააღმდეგობის გასაწევად. ეკონომიკა ხომ მხოლოდ აბსტრაქტულ სიბრტყეში არ არსებობს, ეკონომიკა სხვადასხვა

დარგების ეკლექტიკური ერთიანობაა, რომელიც ზუსტად საზოგადოების სიმყარისთვის შეისწავლის გლობალურ სამყაროს და მიმართულია, ჩამოაყალიბოს სრულყოფილი და მდგრადი მოდელი.

2018 წელს უდიდეს მოაზროვნეს, კარლ მარქსს შეუსრულდა 100 წელი. შეგვიძლია გავიზიაროთ მისი მოსაზრებები კრიზისების თაობაზე და დავეთანხმოთ, რომ კრიზისები ციკლურ ხასიათს ატარებს და ამრიგად, განმეორებადი ხასიათისაა. რაც არ ეწინააღმდეგება ზემოთ გამოთქმულ ვერსიას კრიზისების უჩვეულო ბუნებრივ მახასიათებელთან. კრიზისის პერიოდი ხელს უწყობს ახალი აღმავალი პერიოდის გენერირებას და წარმოების ზრდას. რაც შესაბამისად კვლავაც უბრუნდება ჭარბწარმოებას და კვლავ იმეორებს კრიზისს. მარქსისეული გამოსავალი რთული პერიოდიდან გულისხმობს მუშაობას და განვითარებას. ეს სხვა თანაბარ პირობებში გვაძლევს ჯანსაღი ეკონომიკის არსებობის საშუალებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. პაპავა ვ., ჭარაია ვ., (2017). *ინფლაციის მაჩვენებლის მოდიფიკაციები და მათი საქართველოსთვის გამოყენების მიზანშეწონილობა*. ექსპერტის აზრი N77. <https://www.gfsis.org/files/library/opinion-papers/77-expert-opinion-eng.pdf>
2. პაპავა ვ., (2017). „ერთი სარტყელი – ერთი გზის ინიციატივა“ და საქართველო. ექსპერტის აზრი N93. <https://www.gfsis.org/files/library/opinion-papers/93-expert-opinion-eng.pdf>
3. პაპავა ვ., (2009). *საქართველოს ეკონომიკა: შეცდომები, საფრთხეები, მათი დაძლევის გზები. 2008 წლის კრიზისი საქართველოში: წინაპირობა, რეალობა, პერსპექტივა*. თბილისი: დამოუკიდებელ ექსპერტთა კლუბი, <http://www.papava.info/publications/krizisi-2008-geo.pdf>
4. ჭარაია ვ., (2017). *საქართველოსა და ჩინეთს შორის სავაჭრო და საინვესტიციო ურთიერთობები*. ექსპერტის აზრი N94. <https://www.gfsis.org/files/library/opinion-papers/94-expert-opinion-eng.pdf>
5. Paul Krugman (2011). Inflation and Economic Hooliganism. *New York Times Magazine*, May,11. <https://www.nytimes.com/2011/05/15/magazine/paul-krugman-how-the-financial-crisis-was-wasted.html>
6. Office of the United States Trade Representative; Executive office of the President. U.S.-China Trade Facts. <https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/peoples-republic-china>
7. Cryptocurrency marketcap: <https://www.ccn.com/marketcap/>
8. Edmund L. Andrews & Eric Dash (March 23, 2009). “U.S. Expands Plan to Buy Banks’ Troubled Assets”. *New York Times* http://www.nytimes.com/2009/03/24/business/economy/24bailout.html?_r=2&adxnnl=1&adxnnlx=1244664011-lgbvYL+QOw9VQsKrijV68kQ
9. Asma Salman and Muthanna G. Abdul Razzaq (January, 17, 2018); *Bitcoin and the World of digital Currencies*. <https://www.researchgate.net/publication/322553917>
10. Vance Barse D., (March, 6, 2018); *Remembering 2008: Portfolio Considerations for Volatile Markets. Executive Forums*. <https://www.executiveforums.com/single-post/2018/03/05/Remembering-2008-Portfolio-Considerations-for-Volatile-Markets>
11. Socialist voice (1983) *Karl Marx and the World Crisis*. No. 19. New York. Published by the League for the Revolutionary Party.

ECONOMIC SCIENCE CRISIS AS A REFLECTION OF THE WORLD ECONOMIC CRISIS. ACKNOWLEDGMENT AND APPROACHES

MEDEA SHAPATAVA

PhD student,

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

magdamedea@gmail.com

KEYWORDS: GLOBAL ECONOMIC CRISIS, ECONOMIC SCIENCE, CRYPTOCURRENCY, POINT OF VIEW

SUMMARY

Contemporary world admits and analyses the destroying results and consequences of the largest-ever bankruptcies of the Lehman Brothers Investment bank which lead to the mortgage crisis and turned into the global one. The recession continues up to present, i.e. almost for ten years.

Leading economists forecast the further negative issues and confess that the economic figures would never go back to the ones we had back ten years ago. The extreme points of consideration the recession and the crisis issues are in contradiction with the economic theory which predicts further recession though may never provide consistent and exact fig-

ures and dates. The reflection of the crisis onto the economic theory and science may provide further materials for discussions and arguments against existence of the crisis, as the global economy development never interrupted. Moreover, the world faced the birth of an absolutely new and enigmatic product on the market – cryptocurrency. The question is: would the cryptocurrency bring the relief in terms of recession or would it lead to a new default of the market? The economic science estimates the pros and cons of the existing risks and market threats and hopefully will play its substantial role in eliminating them.